

زیر ساخت‌های سلامت معنوی توحیدی در قرآن

مسعود جان بزرگی

استاد روانشناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

۱۳۹۷

مقدمه

امروزه معنویت به عنوان یک عامل اساسی سلامتی و به عنوان بعدی از ابعاد وجودی شناخته شده است.

پیگیری تعریف معنویت در منابع مختلف بیانگر تکرار مؤلفه های ثابتی در این متون است و بیشترین تأکیدها روی معنا، هدف و ارزش است.

امروزه معنویت و مذهب در کنار هم بکار برده می شود.

اما معنویت توحیدی تنها یک بعد نیست بلکه اصالت انسان به آن بستگی دارد. زمانی که زیر ساخت های معنوی- شناختی مورد استفاده قرار نمی گیرند

اگر زیر ساخت های معنوی کنش توحیدی نداشته باشند دارایی های معنوی و حتی مادی انسان یا به عبارتی همه وجود انسان تغییر می کند

سؤال؟

معنویت فطری یا توحیدی چیست؟
بقای معنویت فطری چگونه اتفاق می افتد؟
معنویت فطری بر اساس چه زیر ساخت هایی تحول
می یابد؟

روش

روش پژوهش حاضر از نوع روشهای تحقیق کیفی در زمینه تحلیل متون مذهبی است
مراحل:

استخراج کلید واژه های مربوط به متن: **مانند عقل**

واریسی کلید واژه ها در متن: **تکرار بیش از ۵۰ بار در قرآن و دعوت حدود ۳۰۰ بار به استفاده از عقل**

تجزیه و توصیف متون دینی بر اساس کلید واژه های مرتبط: شامل: آشنایی، کد گذاری اولیه و تهیه قالب درون مایه، جستجو و شناخت درونمایه: **معنای عقل، و موقعیتهای بکار گرفته شده در آیات**

تشریح و تفسیر متن: ترسیم شبکه درون مایه ها، تحلیل شبکه درونمایه. **برای مثال تکرار بیشتر عقل برای بینش دهی و تعقل**

ترسیم و ادغام متن: تهیه گزارش نهایی **برای مثال عقل تشخیصگر درونی ماهر**

مثال

یافته‌ها

تعریف سلامت معنوی توحیدی

سلامت معنوی توحیدی فرایندی است که طی آن فرد ظرفیتهای درونی خود که خداوند در آن نهاده است را تحت ربوبیت خود او به متعالی ترین سطح ممکن می رساند. این خود تعالی یابی با گرایش اساسی انسان به خداوند به عنوان نیروی برتر، پاک، هدایتگر، و... تحقق می یابد که به آن قرب الهی گویند.

این ظرفیتهای شامل عقل طبیعی (و عقل خداسو)، ابزارهای شناخت (سمع و بصر)، اختیار، توانایی تسلط بر مخلوقات، تقوای فطری، علایق کمال طلبانه، توانایی خود نظم جویی، عشق به ایمان به خدا و معاد، تنفر از بدی (فسق، کفر)، کلام و رابطه و نعمتهای دیگر است.

این گرایش اساسی به شکل تنظیم عمل هیجان انگیز، ارزشمند، هدفمند و با معنا بروز می کند.

معنویت توحیدی

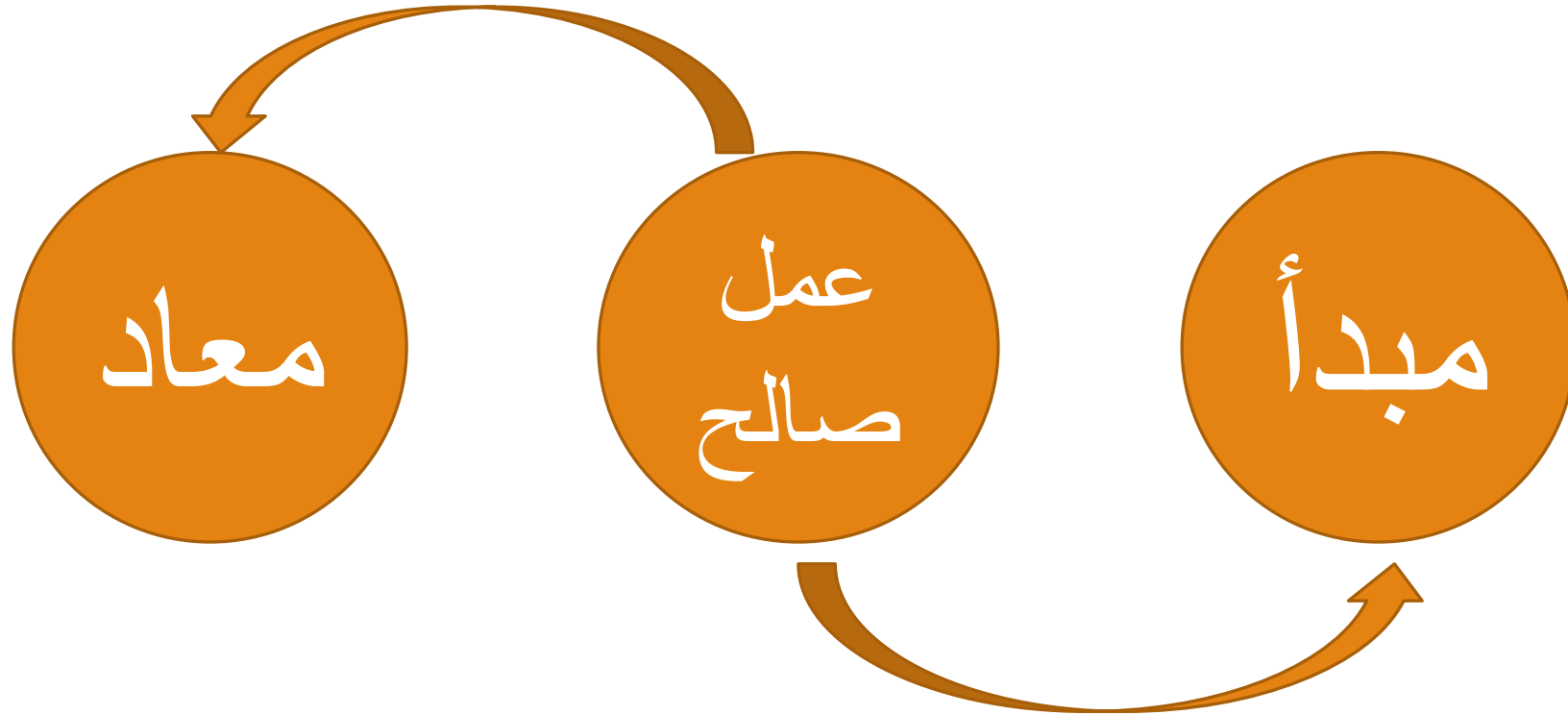
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (سوره

بقره آیه ۶۲).

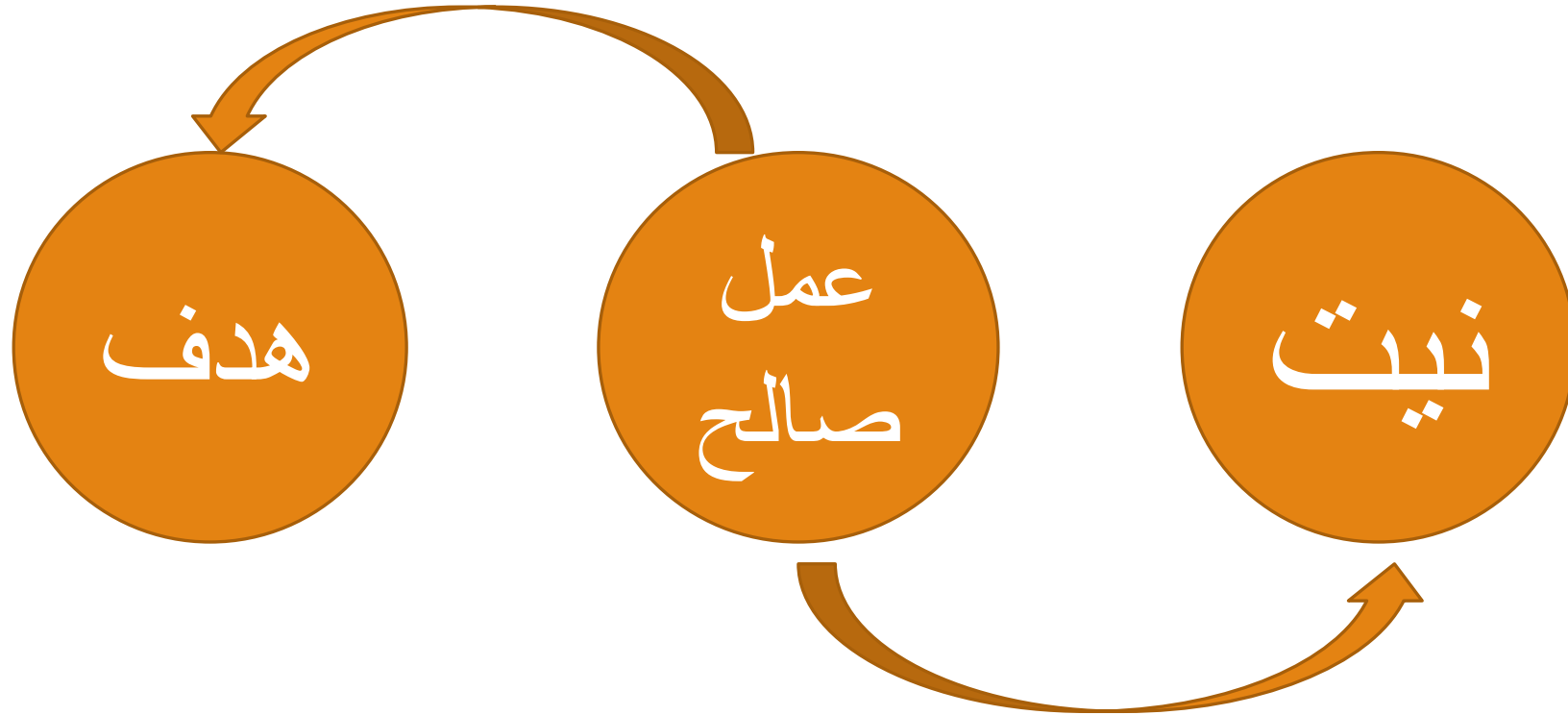
معنویت توحیدی = تنظیم عمل بین مبدأ و معاد

معنویت توحیدی = تنظیم عمل بین مبدأ و معاد

معنویت توحیدی = تنظیم عمل بین مبدأ و معاد

یافته‌ها: ماهیت انسان سالم معنوی: تعادل جو و تعالی خواه

انسان، سالم، متعادل، با بهترین برنامه و معنوی (خداسو) خلق می شود:

شواهد:

خلق موزون و متعادل: الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ"، همچنین ۷ سوره شمس: و نفس و ما سویها،

دارای بهترین برنامه وجودی: لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ" (تین، ۴).

دارای تقوای فطری

بودن در صراط

اصالت ماهیتی انسان با بعد معنوی است.

نظام باز و آسیب‌پذیر،

انسان اثر پذیر است حتی در سخت ساختارها که ماهیتی هستند.

این اثر پذیری و انعطاف انتخاب خود اوست.

چون خداوند خلق خود را تغیری نمی دهد: " لا تَبْدِیلَ لِخَلْقِ اللَّهِ " (روم، ۳۰)

ماهیت قابل تغییر اما اختیاری

دارایی های معنوی یا ماهیتی انسان تغیری نمی کند، مگر خودشان تغیر دهند: " ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ " «۲» ((حکم ازلی خدا) این است که خدا نعمتی را که به قومی عطا کرد تغیر نمی دهد تا وقتی آن قوم حال خود را تغیر دهد. سوره انفال آیه ۵۳

ماهیت انسان می تواند به حیوان تبدیل شود و حتی بدتر: وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَ لَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَ لَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ (۱۷۹) - «أَمْ تَحْسَبُ أَنْ أَكْثَرُهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا» (۲۵: ۴۴) -

این تبدیل به دلیل قطع ارتباط معنوی با ابزارهای پردازشگر و چشم پوشی و غفلت از واقعیت و حقیقت به عنوان یکی از مکانیزمهای بیماری معنوی است و درنهایت شکل گیری بیماری معنوی (کفر ورزی)

در نتیجه عمل آنها ماهیت انسانی نیست " وَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَ يَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَ النَّارُ مَثْوًى لَهُمْ " (محمد، ۱۲)

بنابراین بدون ایمان و تماس حقیقی با مبدأ و معاد ماهیت انسان تغیری می کند و به همین دلیل اصالت با معنویت است نه طبیعت مادی

یافته ها: مؤلفه های ساختاری سلامت معنوی

سازه های حسی-ادراکی: دیداری-تجربی، شنیداری-اکتسابی؛ که ابزارهای تماس با واقعیت و جمع آوری اطلاعات هستند

سازه های پردازشی که نظام پردازشگر درونی را تشکیل می دهند: عقل و قلب و صدر که داده ها را پردازش کرده و به عمل تبدیل می کنند.

سازه های معنوی که عمل را به هویت فردی تبدیل کرده و به بقای فرد کمک می کنند: وجود مبدأ و معاد

سازه های حسی ادراکی

سازه دیداری: برای مشاهده حقایق، الگوها و آزمایشهای تجربی

سازه های شنیداری: برای یادگیری

شواهد:

گوش و چشم و دل برای تماس معنوی با حقایق و درنهایت آشکارسازی توحیدی یافته ها(شکر)

داشتن چشم اماندیده یا استفاده نکردن از آن(و الله اخرجکم من بطن امهاتکم لا تعلمون شیئاً و جعل لکم السمع و الأبصار و الأفئدة لعلکم تشکرون - ۷۸ نحل)

سازه های پردازشی

داده های نظام حسی ادراکی توسط این سازه ها پردازش شده و هویت معنوی فرد را حفظ و یا متعالی می کنند.

دو ابزار حفظ هویت معنوی شناخت اکتسابی و شناخت ناشی از عقل طبیعی

از کار افتادن این پردازشگری به تغیری ماهیت یها هویت انسانی منجر می شود.

" أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا "

مؤلفه های کنشی و فرایندی

هشیاری (در مقابل غفلت) نسبت به مبدأ و معاد که در نتیجه:

پردازشگری داده ها با کد گذاری: شنیداری، دیداری و معنایی

خدا آگاهی

خود آگاهی

و لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (۱۹ حشر) و قال عز و جل: «فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا»

در نتیجه : خود مراقبت گری خداسو: تزکیه، لازمه ماندن در مسیر سلامت معنوی است

اگر فرد از مؤلفه های ساختاری استفاده کند، آنگاه وجود واجد جود شده و مولد می گردد و در مسیر درست سلامت قرار می گیرد. اگر ساختار همانگونه که توحیدی خلق شده مورد مراقبت قرار گیرد، این سلامت بقا پیدا می کند.

اگر نظام توحیدیافته و متعادل خود را مورد دستکاری قرار و اعمال ناهمگون در آن ذخیره کند، به دلیل پوشش درونی سازه های روانشناختی، این اعمال به کنشهای ضد انسانی و معنوی تبدیل شده و هویت انسانی انسان را تغییر میدهد

مؤلفه های مکانیزمی سلامت معنوی

معنادهی با تنظیم و حفظ عمل بین مبدأ و معاد

وحدت دهی ؛ گرایش به یگانگی مبدأ و معاد عمل و مراقبت از پاکی باطنی دو عمل مهم در این وحدت دهی ذکر و استغفار است.

ارزشمداری: با انتخاب بهترین گزینه عمل در هر موقعیت

هدفمندی: هشیاری نسبت به غایت عمل و ظهور آن در محضر الهی

فراروی: با هشیاری نسبت به ماهیت دارایی ها و نعمتها و

فراروی از منیت،

فراروی از موقعیت و

فراروی از مادیت

آسیب شناسی معنوی

چهار سو

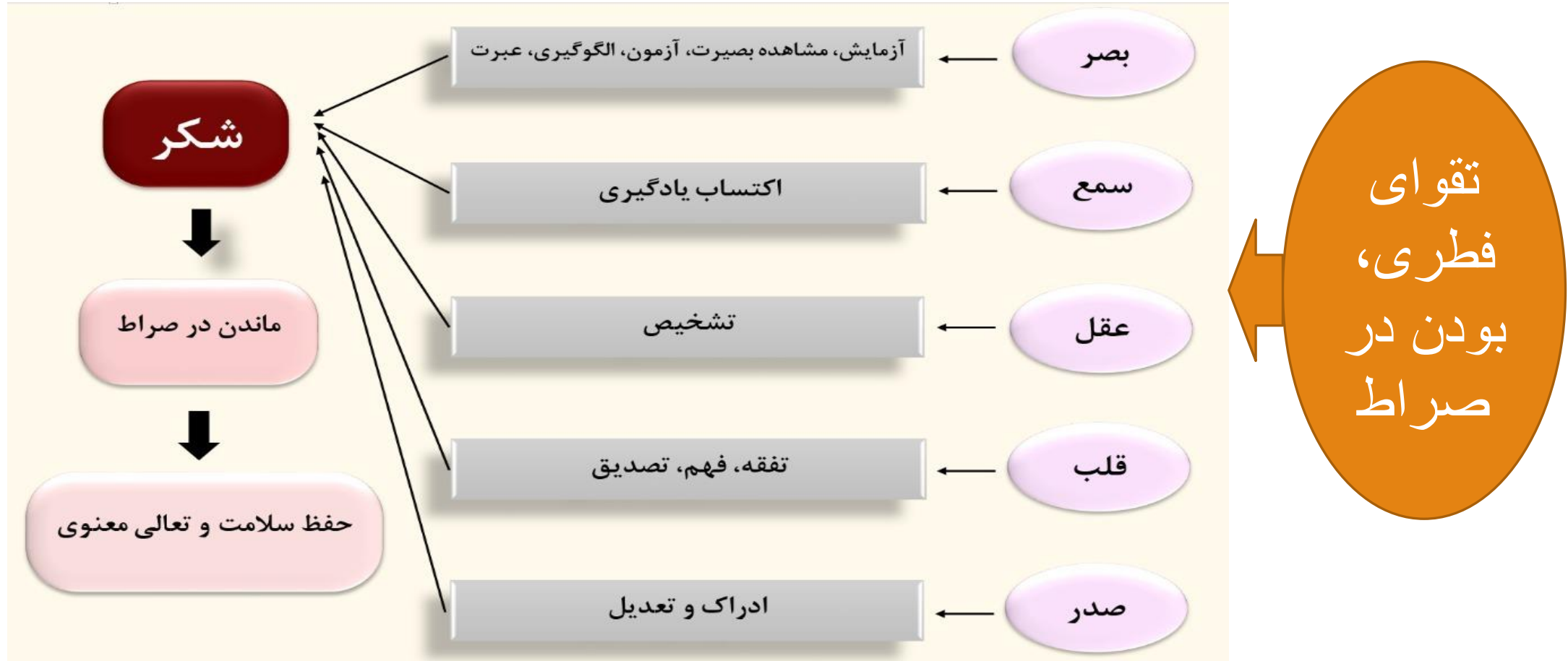
لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

ثُمَّ لَأَتَيْنَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَ مِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ

شَمَائِلِهِمْ

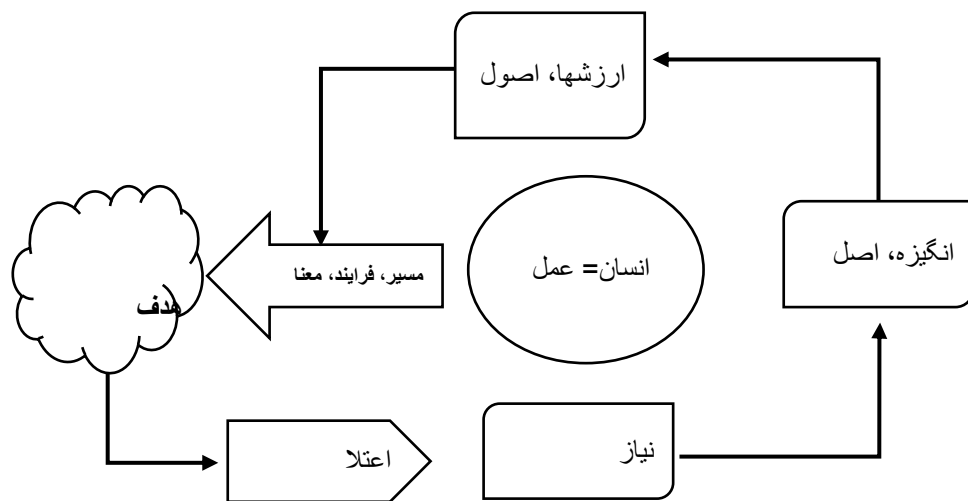
وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

کارکرد نظام پردازشگر درونی

کنش معنوی سالم

محصول اساسی کنش وری معنوی

سطوح عمل و عمل خداسو یا صالح

انواع	ملاک	شروع/پایان ارادی	نیت/انگیزه	حفظ نیت/انگیزه	هدفمندی	ارزشمندی	معناداری	اصالت
عمل صالح	++	+	+	+	+	+	+	+
عمل کامل	++	+	+	+	+	؟	؟	؟
عمل سالم	++	+	+	؟	؟	؟	؟	؟
عمل ناقص	؟+/+	؟	-	؟	؟	؟	-	-
عمل آزرده	؟-/?	؟	-	؟	؟	؟	-	-
عمل گسسته	-/-	نامنسجم	-	-	-	-	-	-
عمل مضر	+/+?	منفی	؟	؟	؟ آشفتهگی	ضد ارزش	خسارت/ظلم	-
مضاعف/دولایه	+/+	-+/-+	وابسته به موقعیت	دولایه	-	-	-خسارت مضاعف	-

نتیجه گیری

زیر ساختهای سلامت معنوی توحیدی در سه طبقه اساسی قابل تقسیم هستند:

۱- سخت ساختارها

۲- نرم ساختارها

۳- مکانیزمها

مهمترین برنامه:

تنظیم بهترین عمل بین مبدأ و معاد در هر موقعیت